

КЛАСТЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

О. Г. Булуй, к. е. н., докторант
Житомирський національний агроекологічний університет

Розвиток органічного руху в Україні та світі зумовлений індустріалізацією аграрного сектора та збільшенням використання синтетичних агрохімікатів у традиційних технологіях. Зростання антропогенного навантаження на довкілля, перевищення граничних норм вмісту шкідливих речовин в продукції через інтенсивну хімізацію сільськогосподарського виробництва, неконтрольоване

забруднення повітря, ґрунтів та водойм актуалізують питання розробки безпечних технологій виробництва продовольства. При цьому, що інтенсивнішим стає сільськогосподарське виробництво, то більші стимули до розвитку альтернативних технологій виробництва.

Завдання поліпшення стану довкілля зумовлює пошук способів організації виробництва, що є дружніми до навколишнього середовища. Ведення сільського господарства за такими принципами чинить позитивний вплив на природні ресурси, сприяє підтримці процесів взаємодії всередині агро-екосистеми. Таке господарювання є життєво важливим як для сільськогосподарської галузі, так і для охорони природи. Окрім того екологічна безпечність продукції аграрної сфери є запорукою здоров'я населення. Разом з тим, розвиток цього сектора залежить від спільної діяльності різних учасників агробізнесу – сільськогосподарських виробників, сертифікаційних організації, переробної інфраструктури, логістики, трейдерів, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інформаційно–консультаційної підтримки, науково–дослідних організації, ринкової інфраструктури тощо. Пошук ефективних технологій взаємодії усіх зацікавлених сторін залишається актуальним завданням.

Процеси кластеризації в аграрному секторі економіки досліджували окремі вітчизняні вчені серед яких П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко [6], С. І. Соколенко, О. В. Ульяновченко [7]. Організаційно–економічним засадам розвитку органічного агровиробництва присвячені праці Р. М. Безуса [1]. Проте системних досліджень щодо формування кластеру виробників органічної продукції наразі немає.

Внаслідок реформування аграрних відносин в Україні сформувалися два сектори виробництва продукції – корпоративний із переважаючим виробництвом інтенсивних, малозатратних, експортоорієнтованих культур та селянсько–фермерський, що здебільшого здійснює виробництво трудомісних культур за органічними технологіями або наближеними до органічних переважно для власного самозабезпечення. Першому достатньо складно перейти на технології органічного виробництва через відсутність спеціальних знань, фахівців, необхідності зміни структури виробництва продукції.

Все ж фахівці аграрного ринку відмічають зростання уваги агрохолдингів до переорієнтації виробництва. Це зумовлено зниженням цін на сільськогосподарську сировину в світі, а відповідно і прибутків підприємств. Великі гравці ринку шукають не тільки нові ринки збуту, але й альтернативу традиційному способу виробництва продукції. Так, за твердженням директора НВО «Інституту органічного виробництва» О. Качковського, великі підприємства

вивчають можливості технологій органічного землеробства. При цьому він зазначає, що основним проблемним питанням є відсутність відповідних фахівців у штаті компаній [3].

Другий сектор, незважаючи на фактичне застосування природних технологій при виробництві продукції, не бажає здійснювати сертифікацію власного виробництва за органічними стандартами. Причини полягають у відсутності у таких форм господарювання практичної доцільності, оскільки продукція споживається власною родиною або економічної – сертифікація вимагає значних фінансових та трудових витрат, які є неспівставними з доходом від реалізації незначних обсягів продукції виробленої в господарстві.

Разом з тим органічні технології виробництва продукції є зрозумілими та природними для українського селянина, який звик виробляти екологічно чисту продукцію для власного споживання. Для боротьби із бур'янами застосовується переважно механічна обробка. Мінімізується застосування синтетичних добрив, засобів захисту, стимуляторів росту тощо. Отже, виробництво продукції за технологіями органічного землеробства гармонійно вписується в систему вимірів українського селянина.

Органічне виробництво є цілісною багатофункціональною моделлю господарювання, за якою виробництво сільськогосподарської продукції за органічними технологіями поєднується з економічним зростанням та підвищенням життєвого рівня з одночасним поліпшенням стану навколишнього середовища. За органічних технологій заборонене використання синтетичних засобів захисту, добрив, інших штучних речовин та генетично модифікованих організмів. Використовують не інтенсивне, а раціональне землеробство, за яким ґрунт повинен залишатися родючим на багато років. Виробництво якісної та безпечної продукції відбувається за рахунок активізації біологічних процесів у екологічній екосистемі. Переробляють органічну сировину ощадними засобами із максимальним збереженням усіх поживних речовин.

Органічне виробництво є перспективним напрямом розвитку вітчизняного аграрного сектора. В першу чергу це пов'язано з експортною привабливістю цього сектора. Особливо враховуючи близькість ринку ЄС, що є одним із найбільших ринків органічної продукції у світі. Окрім того в поставках органічної продукції зацікавлені США, Канада, Великобританія, окремі країни Близького Сходу [5].

У більшості розвинених країн попит на органічну продукцію зростає набагато швидше ніж пропозиція [8]. Разом з тим сприятливі природно-кліматичні умови, родючі ґрунти, висока забезпеченість трудовими ресурсами, низький рівень використання пестицидів і

хімічних добрив, традиції українського селянства створюють прості умови переходу до органічного землеробства та швидкого нарощування виробництва органічної продукції.

Практика міжнародного досвіду свідчить про те, що ефективне функціонування органічного аграрного виробництва в умовах конкурентного ринкового середовища є неможливою без державної підтримки, ініціативи самих виробників та кінцевої ланки – споживачів. Органічне виробництво набагато витратніше та складніше в технологічному плані від традиційного. А тому потребує потужної консультативної підтримки [4]. Справедливо і те, що чим більш технологічним стає сільськогосподарське виробництво, тим більша кількість учасників долучається до продуктового ланцюжка. Не є винятком і органічне виробництво. Незважаючи на застосування природних технологій, виробництво здійснюється на новій технологічній базі. Галузь потребує розробки нових технологій отримання продукції, використання біологічних систем захисту тощо.

Виробництво органічної продукції передбачає використання сертифікованого насіння і дозволених засобів захисту, використання окремих ліній переробки продукції, складів зберігання, логістики, відповідного маркетингу. На кожному етапі функціонують свої організації, а разом вони є елементами одного ланцюжка руху продукції. Локалізація організацій, що об'єднані спільною метою, приведе до формування кластера органічних виробників. Очевидно це ж мав на увазі Р. М. Безус вказуючи, що виробництво органічної сільськогосподарської сировини, її переробка, сертифікація діяльності підприємств є фактором, який об'єднує підприємства. І саме за цим критерієм такі підприємства та організації можна віднести до окремого органічного сектора [1, с. 34].

До виробничо–збутового ланцюжка долучається велика кількість зацікавлених в успішному функціонуванні цього сектора учасників. Всі інститути, що впливають на розвиток виробництва органічної продукції та просування її до споживача можна згрупувати в такі: науково–дослідні, виробничі, управлінські, фінансово–кредитні, ліцензійно–сертифікуючі, кадрового забезпечення, сервісного обслуговуючі, інформаційно–комунікаційні. Постійна співпраця та конкурентна боротьба формує особливу структуру – кластер виробників органічної продукції.

Визначальним у кластері є зв'язки, які формуються з метою здійснення спільної діяльності. Окремий учасник неспроможний налагодити ефективне виробництво, переробку і збут продукції. Водночас, кластер забезпечує і конкуренцію, яка стимулює партнерів до інновацій. Взаємні вимоги, претензії та спільні цілі активізують інноваційну діяльність суб'єктів, стимулюється отримання нових знань

та інформації, підвищення професійної майстерності і кваліфікації, впровадження нових технологій, залучення до вирішення техніко-технологічних та організаційно-економічних проблем наукових закладів.

В умовах глобалізації та посилення конкурентної боротьби досягнути значних результатів можна шляхом консолідації зусиль. Кластери дозволяють сформувати замкнений цикл виробництва органічної продукції. Надзвичайно великою є роль кластерів у забезпеченні виробникам доступу до міжнародного ринку. Певна робота щодо формування органічного кластера вже проводиться. Так у 2017 році створена Громадська спілка «Український органічний кластер», яка покликана об'єднати малих та середніх виробників органічної продукції, яких небагато та яким важко завоювати позиції серед вітчизняних виробників [2].

Можна зробити висновок, що кластер виробників органічної продукції – це сконцентрована сукупність взаємозв'язаних замкнутим технологічним циклом підприємств та організацій з виробництва, переробки і реалізації органічної продукції, а також організацій, пов'язаних з їхньою діяльністю, які у своїй діяльності дотримуються лише принципів органічного виробництва та здійснюють їх популяризацію серед населення.

Нині стримуючим мотивом піднесення цього сектора є нерозвиненість ринку органічної продукції в Україні. Ринок органічної продукції і кластер виробників органічної продукції мають спільну мету – формування споживача, який розумітиме користь органічних продуктів. Тому виробникам, науковим установам, переробним підприємствам, транспортній інфраструктурі, торговим мережам і маркетологам є над чим працювати.

Отже, основні задачі кластеру в сфері органічного виробництва можна сформулювати таким чином: впровадження вдосконалених методів господарювання, зміна системи ведення господарства у напрямі більшої відповідності поточним умовам економічної діяльності країни, впровадження досягнень науки у виробництво, перехід до збалансованого природокористування, забезпечення продовольчої безпеки, підтримка експорту аграрної продукції, формування ланцюжків доданої вартості, об'єднання дрібних товаровиробників з метою збільшення економічної сили їх господарств.

Список літератури

1. Безус Р. М. Організаційно-економічні засади ефективного розвитку органічного агровиробництва: монографія / Р. М. Безус. – Дніпропетровськ : ТОВ «ЛізуновПрес», 2014. – 380 с.

2. Глотова І. Кластеризація: як виробники об'єднуються заради доданої вартості [Електронний ресурс] / І. Глотова – <http://agravery.com/uk/posts/show/klasterizacia-ak-virobniki-obednuutsa-zaradi-dodanoi-vartosti>.

3. Ключнікова Н. Органічна політика у 2017 році: 5 векторів розвитку [Електронний ресурс] / Н. Ключнікова. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/236-organichna-politika-u-2017-rotsi-5-vektoriv-rozvitku>.

4. Органічна Україна у пошуках ефективної моделі [Електронний ресурс] / ІА «Інфоіндустрія», ГС «Органічна Україна». – Режим доступу: <http://organicukraine.org.ua/congress/wp-content/uploads/post-release-congress-2018-ua.pdf>.

5. Органічний сектор в Україні [Електронний ресурс] / Ольга Трофімцева; Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: http://organicinfo.ua/shared/formedia/7/3/Organic_in_Ukraine_abstract_Deputy_Minister_Olga_Trofimtseva_UA.pdf.

6. Саблук П. Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П. Т. Саблук, М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1(183). – С. 3–12.

7. Соколенко С. І. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України на кластерних засадах / С. І. Соколенко, О. В. Ульянченко // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 10. – С. 56–59.

8. Українська органічна продукція у Західній Європі [Електронний ресурс] / Торальф Ріхтер, FiBL, Швейцарія. – Режим доступу: <http://organicukraine.org.ua/congress/wp-content/uploads/presentation-toralf-richter.pdf>.